

Matti Pesu, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti
Henri Vanhanen, tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

PRESIDENTTI NIINISTÖN KAHDEN RAITEEN AVAUS

KOHTI VAHVEMPAA ARKTISTA DIALOGIA JA HELSINGIN HENGEN PALUUTA?

Presidentti Niinistö on palauttanut keskusteluun ajatuksen arktisesta huippukokouksesta. Aika tapaamiselle saattaa olla otollinen. Ety-kokouksen juhluvuoden lähestyessä Niinistö toivoo myös ”Helsingin hengen” paluuta. Globaalit jännitteet tekevät tehtävän haastavaksi.

Tasavallan presidentti Sauli Niinistö julkaisi maaliskuun lopulla Helsingin Sanomissa vieraskynäkirjoituksen. Suomen tulevien vuosien ulkopoliittikan suuntaviivoja hahmotelleen avauksen ytimessä oli huoli suurvaltapolitiikan nopeista käänteistä, sen kovenevasta kielestä ja dialogin rapautumisesta. Niinistön huoli ei yllätä, sillä yksi suomalaisen ulkopoliittikan johtoajatuksista on viime vuosina ollut kansainvälisen vuoropuhelun edistäminen.

Niinistö toi kirjoituksessaan esiin neljä monenkeskistä globaalia vakautta vahvistavaa aloitetta. Hän kiinnitti huomiota sekä Pariisin ilmastopimuksen ansioihin globaalihallinnan edistäjänä että YK:n turvallisuusneuvoston pysyvien jäsenmaiden povattuun tapamiseen. Julkisessa keskustelussa

eniten huomiota herättivät kirjoituksen nostot arktisesta yhteistyöstä sekä lähestyvistä Helsingin Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (Etyk) juhluvuodesta. Suomen ulkopoliittikan kannalta ne ovatkin mainitusta prosesseista olennaisimmat, sillä Suomella voi olla vaikutusmahdollisuuksia niiden edistämässä.

Presidentti Niinistö pyrki kirjoituksellaan herättelemään uudeleen ajatusta arktisesta huippukokouksesta. Niinistön mukaan huippukokous voisi keskittyä muun muassa arktisiin ilmastoasioihin. Hän nosti esille myös alueen sotilaallisen läsnäolon kasvun, joka olisi saatava hallintaan.

Kun Suomi yritti omalla Arktisen neuvoston puheenjohtajuuskaudella järjestää arktisten

valtioiden huipputapaamisen, aloite kariutui Yhdysvaltain ja Venäjän välisiin jännitteisiin.

Nyt Joe Bidenin presidenttiyden myötä mahdollisuuksien ikkuna saattaa olla avautumassa. Ilmastomuutoksen torjunta on korkealla Bidenin ulkopoliittisella asialistalla. Lisäksi iso osa Bidenin äänestäjistä odottaa uudelta hallinnolta aktiivisia ilmastotoimia.

Yhdysvallat voisi olla kiinnostunut myös arktista aluetta koskevasta sotilaallisesta dialogista. Koska Yhdysvaltain turvallisuuspoliittinen huomio kohdistuu kasvavasti Aasiaan, Euroopan turvallisuuspoliittisen näyttämön vakaus ja siihen liittyvien jännitteiden hallitseminen ovat maalle tärkeitä. Näin Yhdysvallat voi kanavoida voimavarojaan Aasian lisääntyviin turvallisuushaasteisiin.

Myös Venäjä on luultavasti kiinnostunut osallistumaan pohjoisia alueita koskeviin keskusteluihin. Maan mielenkiintoa alueella ohjaavat eritoten taloudelliset intressit, joiden toteuttaminen edellyttää vakaata turvallisuuspoliittista ympäristöä. Niin Moskovalla, Washingtonilla kuin muilla arktisen alueen pääkaupungeilla on lisäksi halu osoittaa arktista vaikutusvaltaa havittelevalle Kiinalle, jotka alueen pelureita tosiasiaassa ovat. Vaikka Kiina on arktisissa ilmastasioissa tärkeä toimija, alueen valtiot haluavat rajata Pekingin vallan kasvua pohjoisilla alueilla. Arktiset maat yhteen kokoava kokous palvelisi tätä tavoitetta.

Venäjä aloittaa oman Arktisen neuvoston puheenjohtajuuskautensa toukokuussa 2021. Vaikka huipputapaamista ei järjestettäisi Arktisen neuvoston alla, Moskova saattaa olla aloitteellinen kokouksen järjestämisessä. Jos muut arktiset valtiot eivät halua huippukokousta järjestettävän Venäjällä, Suomelle voi avautua mahdollisuuksia. Kokouksen tulevaisuus ei kuitenkaan ole ensisijaisesti Suomen käsissä.

Niinistö ennakoi vieraskynäkirjoituksessaan myös lähestyvää Etykin 50-vuotisjuhluvuotta.

Samalla hän ilmaisi huolensa kokouksen synnyttämän ”Helsingin hengen” rapautumisesta. Etyk vahvisti aikoinaan niin liennytyistä kuin demokratia- ja ihmisoikeuskehitystä Euroopassa. Tällä hetkellä globaalit jännitteet ja epävakaisuus sen sijaan lisääntyvät, ja demokratia on taantumassa.

Lähestyvä juhluvuosi eittämättä tarjoaisi mahdollisuuden muistuttaa Helsingin hengen perinnöstä. Etykin pohjalle rakentunut Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (Etyj) jäsenmaineen odottaa Suomelta, Ety-järjestelmän keskeiseltä arkkitehdiltä, panosta juhluvuoden tapahtumissa.

Se, millä tavalla ja kokoonpanolla vuoden 1975 saavutuksia muisteltaisiin, on vielä hämärän peitossa.

Etyjin päämiestapaamisia on järjestetty harvakseltaan. Niistä viimeisin pidettiin Kazakstanin Astanassa vuonna 2010. Kokouksen jälkeen Euroopan turvallisuutta uhkaavat jännitteet ovat merkittävästi lisääntyneet. Venäjä rikkoi Etyjin keskeisiä periaatteita liittämällä laittomasti Krimin osaksi itseään sekä aloittamalla Itä-Ukrainan sodan. On vaikea kuvitella Etyjin valtion- ja hallitustenpäiden kokoontuvan ilman

merkittävää edistystä Ukrainan kriisin, Euroopan turvallisuuden kipeimmän ongelman, ratkaisemisessa. Edistystä ei ole näköpiirissä. Venäjän joukkojen keskitykset Ukrainan rajoille tuovat päinvastoin lisää synkkiä pilviä Euroopan turvallisuuden ylle.

Etyj-huippukokous vaatii ympärilleen poliittisen prosessin, jonka päämäärä palvelee kaikkien jäsenmaiden etua. Tehtävä on kaikkea muuta kuin helppo, ja valmistelut on syytä aloittaa pikimmiten. Kokouksen ei tarvitsisi tapahtua Etyjin puitteissa. Sen järjestäminen järjestön kehyksen ulkopuolella saattaisi olla Etyjin mutkikas tilanne huomioon ottaen realistisempi vaihtoehto. Kansainvälisten jännitteiden keskellä voi kuitenkin olla haastavaa löytää ideaa, joka yhdistäisi valtiot ”Vancouverista Vladivostokiin”.

Kansainvälisen vuoropuhelun edistäminen sopii hyvin Suomen kaltaisen pienen valtion ulkopoliittikkaan, ja kunnianhimo on syytä pitää korkealla. Niin arktisen huippukokouksen kuin Helsingin hengen palauttamisen kohtalo riippuu kansainvälisten suhteiden tolasta. Jos jännitteet pysyvät hallinnassa, Suomen aloitteellisuus voi johtaa konkreettisiin lopputuloksiin. /